

TRAJTAT E PASHTJELLUARA TË FOLJEVE (PJESORJA, PASKAJORJA DHE PËRCJELLORJA) TE SHKRIMTARËT E VJETËR TË VERIUT*

Ragip Mulaku

Punonjës shkencor në Institutin
Albanologjik të Prishtinës

KUD 809.198.3—559
Punim studimor

Marrë për botim më 21 shtator 1987

Punimi bën fjalë për trajtat e mënyrave pjesore, paskajore dhe përcjellore të foljeve në shkrime të vjetra të autorëve të Veriut. Janë pasqyruar format e pjesores, të cilat janë prapashtesore, pastaj format e paskajores: *me + pjesorja e foljes*, dhe *për të + pjesorja e foljes*, format e pasjakores së mungesës me një dhe me dy parafjalë, si dhe format e përcjellores në kohën e tashme dhe në të shkuarën.

Pjesorja

Në mbështetje të materialeve gjuhësore të autorëve të vjetër veriorë (Buzukut, Budit, Bardhit, Bogdanit etj.) vihet re se format e pjesores janë përgjithësisht prapashtesore ose të zgjedhura, çfarë janë edhe sot në gjuhën shqipe. Prapashtesat me të cilat formohet pjesorja e foljeve në shkrimet e Buzukut dhe të shokëve të tij — autorë të veprave të para të shkrimit shqip, janë: *-m*, *-në*, *-un(ë)*, *-ë* dhe *-të*.

1. **Pjesorja me prapashtesën -m.** — Me këtë prapashtesë e ndërtojnë pjesoren foljet me temë në zanore dhe ato me temë në zanore dhe ato me temë në dyzanore. Duke pasur parasysh, pra, temën e foljeve, pjesoret që sajohen me prapashtesën në fjalë po i ndajmë në këtë mënyrë: 1) pjesore të foljeve me temë në një zanore, dhe 2) pjesore të foljeve me temë në dy zanore.

---

* Shkurtesat e përdorura: DC (Budi) = Doktrina e kërshenë; SC (Budi) = Speculum Confessionis; RR (Budi) = Rituale Romanum; I = Pjesa e parë e librit; II = Pjesa e dytë e librit.

a) Pjesoret e foljeve me temë në një zanore dalin me formë të njëjtë të të gjithë shkrrimtarët e vjetër të Veriut. P.sh.: *bām*, *pām*, *blēm*, *pīm*, *frȳm*, *pērūm* etj.

Buzuku: me *bām* pendesënë e dërejtë përpara mortisë sime (II, 55). — tue votë me *pām* meshë (II, 61). — ata u kujtuonë me e *nvrām* (II, 145). — E dishipujtë e tī ishnë ndë qytet *mē blēm* gjā për gjellë (II, 161). — e t apsh me *pīm* popullit e bagëtisë tyne (II, 161). — tue *pērūm* duorzë të tyne (II, 23). — porsi një erë n voese tue *frȳm* (II, 96);

Budi: Gjithë *thām* e *përthām* (DC, 194). — Gjithë *vrām* me rrufe (DC, 227). — *Dām* e larguom n te (DC, 227). — Disa *prēm* e shemtuom (DC, 267);

Bardhi: ...*dām* për gjysmë (20). — kafshë *bām* ngreshtë (77). — *prēm* (40). — *shtīm* (VII). — *prūm* (2). — *frȳm* (22);

Bogdani: Veshunë ndë Mish, e gjak *bām* i begatë (I, 158). — Këjo e lume Virgjinë *lēm* me gjithë kaqa mrekullī (II, 6). — ka floketë ende ajo *dām* për mjedist (II, 36). — i gjet të tre *bām* nja (I, 14);

K. i Arbënit: *pām* (10). — *dām* (26). — *mpīm* (105). — me i *shtīm* ndë mend (27);

Kazazi: *bām* (13). — *rām* (21). — *pām* (43). — *pīm* (14) etj.;

b) pjesoret e foljeve me temë në dyzanore, të cilat formohen me prapashtesën *-m*, po i ndajmë si vijon:

1. Pjesore me prapashtesën *-m* të foljeve me temë në diftongun e vjetër *-uo*, të përdorur kështu nga Buzuku, Budi dhe pjesërisht nga Kazazi, ndërsa shkrrimtarët e tjerë e kanë shënuar me variantin *-ue* të gegërishtes. P.sh.:

Buzuku: ndër në *trajtuom* (II, 35). — Kush ka veshë me *ndigluom*, ndoglonjë (II, 111). — gjithë përçark *mbēluom* me ar (II, 305). — ky vjen tue *shkuom* përmbi malt (II, 333);

Budi: Gjithë ndë të keq *harruom* (DC, 183). — Ndë mkat pshtuell e *ngatërruom* (DC, 183). — Keq *shemtuom* e përdam (DC, 194). — *durgum* e pritunë (DC, 63);

Barhi: *mbuluem* ndë gëzof (87). — *shtampuem* ndë misalt (VIII). — *shkuem* (111). — *dëftuem* (54). — *nçuem* (163). — ... i cilli... asht tash *krijuem* e bam argjupeshkëpi i Tivarit (Parathënia);

Bogdani: *punuem* me mjeshtëri të madhe (I, 2). — tryesatë *shtruem* me gjithë duer gjellësh (I, 2). — Ka me kjanë dheu *qeruem* prej zjarmit (II, 159). — Herë vinjenë *mbēluem* (I, 48);

K. i Arbnit: ka me *quem* n't Arbën (= në Arbën) Doktrinën e Ballarminit *shtampuem* shqip (37). — *rethuem* me çapraze

t'arëta (23). — ka me kjenë Kuventu... fort *dëshëruem* (15). — *qiruem* n'drinash (= drizash) (16);

Kazazi: *bekuem* (22). — *lëvduem* (46). — *shpëtuem* (8). — *besuem*; dhe: *lëvduom* (28). — *vepruom* (17). — *besuom* (16) etj.

Diftongu i vjetër *-uo* i përdorur pjesërisht nga Kazazi, që ësh-të shkrimtari më i ri nga autorët e vjetër veriorë (togu zanor *uo* nga disa shkrimtarë të tjerë si p.sh. Bardhi, Bogdani etj. që ishin para Kazazit ishte shënuar vazhdimisht me variantin *-ue* të gegërishtes), duhet të merret si i përdorur nën ndikimin e veprës së Buzukut „Mesharit”, të cilën e kishte gjetur vetë (Kazazi) pas dy shekujsh të humbjes së saj, ose do të merret si mbeturinë sporadike e tij (e diftongut). Dihet mirëfilli se shkrimtarët e vjetër të Veriut, në shkrimet e tyre në përgjithësi, nuk u janë përmbajtur besnikërisht të folmeve të vendlindjeve të tyre. Kështu, fjala vjen, Pjetër Bogdani, që me prejardhje ishte nga Hasi i Prizrenit, në parathënie të veprës së tij „Çeta e profetëve”, ndër të tjera, shkruan: „m'anshtë dashunë me djersë të mëdha shumë fjalë me ndrequnë ndë dhe të Shkodersë”.

2. Pjesorja me prapashtesën **-m** e foljeve që dalin me temë në diftongun *-ye*. Këtë formë të pjesores e kanë përdorur njësoj të gjithë shkrimtarët e zënë ngoje më parë. P.sh.:

Buzuku: me *lyem* korpne e Jezut (II, 241). — ashtu tue *sheryem* ... (II, 71). — tue *kërcyem*, mbet më këmbë (II, 329);

Budi: Kambë e duor keq *mbërthyem* (DC, 244). — Gjithë *nkthyem* ndë të zi (DC, 259). — E sytë keq *gërryem* (DC, 189);

Bardhi: *kthyem* mbë tjetrën anë (181). — *thyem* (37). — *gërryem* (166);

Bogdani: Gjithë eshtënatë për mrekullë *pelqyem* (I, 40). — Bani Mojsefi të parenë shenj të Prutekësë *kthyem* ndë gjarpenë (I, 89);

K. i Arbënit: *kapërcyem* (40). — *pëlqyem* (17). — *ushqyem* (68). — *zgërryem* (62);

Kazazi: *ngënjyem* (= *gënjyem*) (12). — *fëjyem* (15). — *shëryem* (5).

3. Pjesorja me prapashtesën **-m** e foljeve që dalin me temë në diftongun *-ie*. P.sh.:

Buzuku: me *kiem* (II, 161). — kish *ziem* (II, 90). — duhet me qenë *përziem* e shoqënuom (II, 96);

Bardhi: për gjysmë *ziem* (148). — *ziem* ndë lang (43);

Bogdani: tue *përziem* pështymenë me dhe bani baltë... (II, 77);

K. i Arbënit: *diem* (28).

Kur është fjala për prapashtesën *-m* të pjesores të përdorur nga shkrimtarët e vjetër të Veriut, duhet të përmendim se në veprat e P. Budit dhe në „Çetën e profetëve” të P. Bogdanit vërehen lëkundje në të shënuarit e saj. Te Budi në faqen 72 të veprës „Doktrina e kërshenë” dhe në një rast në librin „Pasqyra e të rrëfyerit” pjesorja është shënuar pa prapashtesën *-m*: *urdhënuo*, me *paguo*. P.sh.:

Budi: E i pasti urdhenë i shentesë Kishë, ashtë dhanë e *urdhënuo* (DC, 72). — me lanë e me *paguo* (SC, 94—99).

Ndërkaq, P. Bogdani në veprën e tij në mjaft shumë raste nuk e ka shënuar fare prapashtesën *-m* të pjesores së foljeve me temë në dyzanore. P.sh.: ... lëfton sa mundetë për pjesë të vet me *shpëtuë* (I, 102). — embërrini: pa *menguë* për 22 vjet (I, 127). — me *qëndruë* (II, 142). — për ta *ndimuë* (II, 114). tue u *kallëzuë* (II, 59). — tue *lëvduë* (I, 100). — tue u *çuë* (I, 104). — tue *përzië* (II, 142) etj. Po shtojmë se te ky autor kemi ndeshur raste të tjera ku prapashtesa *-m* nuk është shënuar as te pjesorja e foljeve me temë në zanore: ... ka me *bām* me *ra* ndër ju shinë ndënatijes e të pramijesë (I, 137). — kje *vrā* n gurë (I, 124). — *kā* me *bā* zemër e me votë mbë Maltë (II, 157).

Duke u mbështetur në shembujt e tillë të Bogdanit dhe duke marrë si gabim shtypi shembujt e ndeshur në veprat e P. Budit e të autorëve të tjerë më të vjetër se këta, mund të themi se te Bogdani vërehen lëkundjet e para në të shënuarit e pjesores me prapashtesën *-m* dhe se te ky shkrimtar ajo fillon të përdoret edhe me formë të thjeshtuar pa prapashtesën *-m*.

2. Pjesore me prapashtesën *-në*. Me këtë prapashtesë e formojnë pjesoren disa folje me temë në zanore dhe në përputhje me traditën e përdorimit të tyre, kështu përdoren edhe në gjuhën e sotme letrare shqipe. P.sh.:

Buzuku: na me *thanë* mirë (II, 33). — muo me më *dhanë* shëndet (II, 55). — tue mujtunë me shkuom pa *ngranë* (II, 67). — A anshtë me ligj nieriu me *lanë* grunë e vet për ndonjë faj? (II, 383);

Budi: ... e u, kur qeshë i sëmuni e ndë burg *zanë* ... (DC, 133). — *dhanë* (DC, 28). — ... me ja *përzanë* ... (SC, nga *Antologjia e letërsisë së vjetër shqipe*, Prishtinë, 1968, f. 67);

Bardhi: gjysma *ngranë* (148). — Kruja, vendi ku ka lem e dalë ajo kulshedra e botësë (së) Arbënit Gjeç o Gjergj Kastrioti *thanë* e thirrë Skenderbeg (197). — *lanë* (IX). — *zanë* (105);

Bogdani: biri yt *zanë* mpkatit ka me vdekunë (I, 103). — për të *dhanë* atyne zemerë (I, 127). — tue i *lanë* posi kjenë së dyti (II, 72);

K. i Arbënit: *dhanë* (53). — tue *zanë* me dëshir të fort (28). — me përzanë frymën (15);

Kazazi: *dhanë* (8) etj.

Kur flitet për gjysmëzanoren -ë të prapashtesës në të pjesores në pozicion fundor të këtyre foljeve të shënuara më sipër, duhet të themi se në shkrimet e Kazazit herë-herë ajo nuk pasqyrohet, sepse si duket në kohën e tij kishte filluar të shqiptohet e dobësuar.

3. Pjesorja me prapashtesën -un(ë). — Me këtë prapashtesë e ndërtojnë pjesoren zakonisht foljet që dalin me temë në bashkëtingëllore, përveç likuideve *l, ll, r, rr*. P.sh:

Buzuku: i suollnë përpara një gruo *gjetunë* me një tjetërë burë (II, 167). — E tue him ndë vor, panë një trim që rij mbë e djathtë të vorit, *nveshunë* ndë një petëk fort të bardhë (II, 241). — panë ndhezunë thëngjij (II, 245);

Budi: pa *pasunë* ndonjë shpëresë për të shpëtuom (DC, 141). — me *lypunë* gja kafshë (DC, 38). — tue na *mbathunë* e tue na *veshunë*, e tue na ushqyem, e tue na *ritunë* (DC, 65);

Bardhi: shtrat *mbushunë* me byk (160). — *ngjeshunë* ndë mur (60). — tue *ikunë* n si posikur n krismet (197). — me *hapunë* dyert (84);

Bogdani: gjithë ç'*prishunë*, e *hjekunë* (I, 14). — kje ende prej s'Amet *mbajtunë* (I, 86). — I sillj ka *mbëledhunë* ujënatë (I, 14). — kanë me u *përderdhunë* Deletë (I, 153). — nukë kam *zgjedhunë* ma tej (I, 34). — ky anshtë Pashniku i Gedeonit, *lagunë* voesejet së Qiullet ndë mjedistë Lamesë thatë (I, 14);

K. i Arbënit: *siolisunë* sikur nuseja burrit vet bukurë rethuem me çaprashë t'arëta (23). — tue *mbajtunë* të dy duerët *pjekunë* (51). — tue pas *rrjedhunë* (58) etj.

Ndërkaq, Kazasi e ka shënuar këtë formë të pjesores pa -ë, si p.sh.: *ruejtun* (14). — *gjegun* (37). — *pasun* (37). — *lypun* (14) — *ndrequn* (42), për shkak të mosshqiptimit të saj në pozicion fundor të fjalës.

4. Pjesore me prapashtesën -ë. Me këtë prapashtesë e formojnë pjesoren përgjithësisht foljet që dalin me temë në likuidet *l, ll, r, rr*. P. sh.:

Buzuku: ju të shihni qiellë *nçelë* (II 317). — erdh një gruo prej Samariet me *nxjerrë* ujë (II, 161). — aj tue *thirë* tha (II, 143). — ashtu u baftë i denjë aj me mujtunë me *shkelë* mbë mishërier të Bagmit tit, e aj me marë për shëndet të shelbuomitë tat (II, 71). — ti të denjonesh atë me *përcjellë* mbë mishërier të Bagmit shentë tit (II, 73). — kuraj jashtë arëseut sit ata të mos kenë me dalë as me fëjyem (II, 83). — *folë*, *mbërshelë*, *nfalë*, *ngulë*, *mbjellë*, *pështjellë* etj.;

Budi: e jo sham, e çmuom, e *marrë* ndëpër gojë (DC, 61). — Ndë mkat *pshtiellë* e ngatëruom (DC, 183). — *folë* (DC, 39). — *nçelë* (DC, 89);

Bardhi: Kruja, vendi ku ka lem e *dalë* ajo kulshedra e botësë (së) Arbënit Gjeç o Gjergj Kastrioti thanë e *thirrë* Skandarbeg (197). — *nçelë* (127). — *pështjellë* (93). — *mbëledhë* (12). — *marrë* (VIII). — *pjellë* (83);

Bogdani: tue *folë* prej gurëshit (I, 3). — tue pasunë *marrë* bukenë ndorë (II, 94). — kroenatë me mos u *shterrë* (I, 2). — për të nzierrë Popullinë vet robijet (I, 85). — me *mbiellë* faren'e vet (II, 64). — vote me *marrë* petëkatë përdam mb'dhe (II, 112). — Dersh ende me i *falë* vetëvetëhenë (II, 1). — Dera këjo, ka me kjanë *mbëshelë*, nukë ka me u çelë (II, 20);

K. i Arbënit: *folë* (108). — *çtjellë* (19). — *ndalë* (48). — *marrë* (19). — *bdjerrë* (11). — *çelë* (15). — *sjellë* (51). — *dalë* (15).

Ndërkaq, Kazazi pjesoren e këtyre foljeve e ka shënuar me prapashtesën *-un*: *nxjerrun* (8). — *marrun* (13). — *dalun* (37). — *dëllirun* (36) etj. Sa u përket formave të këtyre foljeve, duhet të theksojmë se edhe te shkrimtarët e mëvonshëm, e pastaj edhe te shkrimtarët e ditëve tona, vihen re lëkundje dhe ndryshime në përdorimin e tyre. Çështja se si duhet të përdoret pjesorja e këtyre foljeve në gjuhën e sotme letrare u zgjidh drejt në Kongresin e Drejtshkrimit të Gjuhës shqipe (1972).

5. Një formë tjetër e pjesores është ajo e sajuar me prapashtesën *-të* që e ndeshim vetëm te Buzuku. P.sh.: ti atë me e *shputë* mbë të lanët të gurrësë ftofëtë (II, 71). — Po qish votëtë me *patë*? (II, 87). — me *shputë* punëtorë të ti (II, 107). — në do kush me u *përpit* (II, 109). — me klenë *latë* (II, 73). tue *klatë* u daj u n si (II, 75). — U kleshë me ngjëruom dhenë e atë me *patë* (II, 385). — Të vobegunë me mos e nginjunë as me *pitë* s i dhae (II, 69). — Të sëmuniën nukë vojte me e *pātë* (II, 69) etj. Këto folje Buzuku i ka përdorur në mënyrën pjesore edhe me trajta të tjera, përkatësisht, edhe me prapashtesa të tjera, si: *pam* dhe *panë*, *klam* dhe *klanë* etj. Trajta e pjesores me prapashtesën *-të* vazhdon të përdoret sot në të folmen e Rekës së Poshtme ose të ruhen reliketet e saj nëpër të folme shqipe.¹

Shënim. Trajtën e pjesores me prapashtesën *-të* e kemi ndeshur në një rast të vetëm edhe në veprën e P. Bogdanit, si p.sh.: ... u tha se ajo dorë Djemënish nukë mundej me u dvuej jashtë, veçë me *vratë* (II, 74).

Këto forma të pjesores me prapashtesa ose me pjesore të zgjeruara të përdorura nga shkrimtarët e vjetër të Veriut, kra-

¹ Emil Lafe, *Trajtat e pjesores te Gjon Buzuku*, „Konferenca e parë e studimeve albanologjike”, Tiranë, 1965, f. 160.

hasuar me gjendjen e tyre në gegërishten e sotme të folur, sipas të dhënave dialektologjike, del se ato kanë pësuar ndryshime të dukshme fonetike dhe morfologjike gjatë evolucionit të tyre historik, me faktin se, format e pjesores në gegërishten e sotme përdoren kryesisht pa prapashtesa. Kështu, p.sh., forma e pjesores së dikurshme me prapashtesën *-m* (*punuom* ose *punuem*, *pām*, *lām*, *lyem* etj.) sot në gegërishte del pa prapashtesë: *punue*, *pā*, *lā*, *lye*. Pjesorja me prapashtesën *-un* (*ë*) pothuajse nuk përdoret; ajo mund të ndeshet në disa të folme të dialektit të Veriut vetëm si mbeturinë sporadike. Forma e pjesores me prapashtesën *-të*, siç u tha më sipër, ndeshet po ashtu shumë rrallë. Edhe prapashtesa *-ë* e pjesores nuk dëgjohet së shqiptuari në gegërishte, prandaj kemi trajtën: *lân*, *dhân*, *zân*, *thân* etj.

2. Paskajorja

„Folja në formën gramatikore të paskajores shërben për të emërtuar një veprim ose gjendje si proces, por pa iu referuar një kryefjale të caktuar”.²

Dijetarët, duke bërë fjalë për burimin e paskajores, thonë se ajo, në krye të herës, ka dalë „prej një trajte nominale (emërore), e cila në një epokë parahistorike, kaloi e u inkuadrua në sistemin foljor, pa treguar të paktën një zanafillë vetë, numër, kohë”.³ Sipas kësaj, paskajorja e dikurshme në fillim ka qenë emër veprimi, kurse më vonë u gramatikalizua dhe mori funksionin e paskajores së sotme.⁴ Mirëpo, duhet ditur se ky ndërrim është kryer shumë kohë para „Mesharit” të Buzukut, sepse te autorët e vjetër e gjejmë të stabilizuar mirë me karakterin e paskajores së sotme.

Çështja e ndërrimit të paskajores mbetet ende problem i hapur në fushën e albanologjisë. Mendimi se paskajorja e dikurshme ka qenë sintetike dhe ka pasur formë të njëjtë me atë të pjesores, sot për sot, është më i pranueshmi.⁵

Format foljore të paskajores, siç janë: *me bām*, *për të bām*, *pa kujtuem*, kanë dalë nga parafjalët *me*, *për*, *pa* dhe nga emrat prejpjesorë:⁶ *bam*, *të bam*, *kujtuem*. Në konstruktin e formave të paskajores, parafjalët *me*, *për*, *pa* janë përdorur në funksion të pjesëzave.

Shkrimtarët e vjetër kanë përdorur paskajoren e tashme dhe paskajoren e shkuar.

² Sh. Demiraj, *Morfologjia e gjuhës së sotme shqipe*, Prishtinë, 1971, f. 220.

³ M. Domi, *Morfologjia historike e shqipes*, Prishtinë, 1969, f. 67.

⁴ Po ai, *vep. cit.*, f. 67.

⁵ Po ai, *vep. cit.*, f. 67.

⁶ Po ai, *vep. cit.*, f. 67; Sh. Demiraj, *vep. cit.*, f. 192.

Paskajorja e tashme

Diateza veprore. — Në shkrimet e autorëve të vjetër mund të hasen këto forma të paskajores së tashme në diatezën veprore:

a) *me bām, me shk uom, me dalē, me pasunē, me thanē, me përcjellē* etj. P.sh.:

Buzuku: e lutnē aj *me mbetunē* me ta (II, 163). — *me pām* qish ata ishi (II, 165). — Ajo do *me votē* mbë vort të ti *me klām* (II, 183);

Budi: gjith ata qi dīnē *me frēm, e me lidhunē, e me bām* mengī e të bāme (DC, 60). — *me ardhun* ndē fushetē (DC, 131). — *me ndim uom* e *me çpërblem* robtē (DC, 102);

Bogdani: lëfton sa mundetē për pjesē të vet *me shpēt uē* (I, 102). — zu fill më atē gurrē lotsh *me lām* kambēt (II, 61). — *me mbiell* faren' e vet (II, 64). — vote *me marrē* petēkatē (II, 112). — as kanë vertyt *me ndërruem* volendetn' e Nierit (I, 27). — e meritoj *me marrun* Lijnē e Tinēzot (I, 92). — Kajni zanatin e Terzivet, ashtu ende *me matunē, me njehunē* (I, 177);

K. i Arbēnit: t'afrohemi pra *me punuem* vēshtin (11). — *me shti*: ndē dhetē të bdekunit (81). — *me dam* grunin prej egjēret (26). — *me përzanē* frymēn (15);

Kazazi: *me paguem* të dhjetēn (19). — *me lypun* (14). — *me ndjek* (41). — *me besuom* (16). — *me besuem* (16) etj.

b) *për të bām, për të mbetunē, për të ngranē, për të prēm, për të bluem* etj. P.sh.:

Buzuku: ajo anshtë dhanē nierēzet *për të ngranē* (II, 71). — u afruon mbë e zbardhunit *për të mbljedhunē* (II, 163). — porsī qengji qi silletē *për të ntherunē* (II, 217). — e u në apē korpnē tem *për të djegunē*, e të mos kem karitat, asgja ata muo ndimon (II, 111);

Budi: s ka me pasunē ndonjē shpēresē *për të shpēt uom* (DC, 110). — as ndonji kafshē si ashtë feshtir *për të bām* (DC, 33). — Gjithē u gjetnē *për të shkruom* (DC, 267);

Bogdani: kush jam unē zot *për të bam* këtë punē të madhe kjenē mejaft *për të mbytunē* nji shekullē (I, 2). — *për të dhanē* atyne zemerē (I, 127). — *për të ikunē* mortnē, lypi mot me u lutunē (I, 130);

K. i Arbēnit: *për të hjedhunē* me briena (13). — *për të dhanē* të shtrejtē arrēsye (53). — janë *për t'i dām* (24).

c) Paskajorja e mungesēs: *pa bām, pa ngranē, pa kujtuom, pa dalē* etj. P.sh.:

Buzuku: tue mos mujtunē me shk uom *pā ngranē* (II, 67). — nukē ban as ndonjē kafshē *pa kujtuom* (II, 111);

Budi: Gjith ata qi vdesënë *pa pagëzuom* (DC, 109). — *pa pasunë* ndōnji shpëresë për të shpëtuom (DC, 134);

Bardhi: *pā kthyem* brierë (37). — *pā ranë* të errëtitë (VIII);

Bogdani: *pa mbaruem* Gjytetja (I, 178). — embërrini *pa menguë* për 22 vjet (I, 127);

K. i Arbënit: mos të lānë... *pa goditunë* këtë nevojë (47). — nuk jet *pā dëshëruem* udhën ma të mirë (107). — mo të lānë... *pā u lëçitunë* divanisht (22);

Kazazi: *pā ngrën e pā pīm* (13). — *pā pīm* (14). — *pā kujtuom* (36).

Përveç këtyre formave të paskajores, shkrimtarët në fjalë kanë përdorur edhe formën me dy parafjalë: *me mos ose pa mos*, që njihet si paskajore e mungesës. P.sh.: *me mos qëndruem, me mos mbetunë, me mos dëshmuem, me mos bām, pa mos prekunë, pa mos pām, pa mos pasunë* etj. Këtë trajtë të paskajores e kanë përdorur në shkrimet e tyre P. Budi, P. Bogdani dhe Gj. N. Kazazi. P. sh.:

Budi: *pa mos lanë* ndonjë të përmendunë (DC, Parathënia);

Bogdani: *Me mos dëshëruem* gjanë huej (I, 92, 93). — *pa se u rrëzue* Malit *pa mos prekunë* dorë Nierī (II, 14). — *pa mos pām* kurraj Nierī me sÿ (II, 39). — *pa mos mujtunë* as kush me zbutunë (II, 123). — *pa mos pasunë* si mej paguem (I, 100);

Kazazi: *me mos bām* dasm ndë mot (të) lidhun (19). — *pa mos i fëjyem* (15). — *me mos i lān* (15).

Diateza pësore-vetvetore. — Trajta e paskajores së diatezës veprorë në diatezën pësore-vetvetore merr pjesëzën emërore *u* para foljes që bart veprimin, si p.sh.: *me u bām, me u kujtuem, me u kthyem, për t'u liruom, për t'u harruom, për t'u habitunë, pa u bām, pa u kujtuem, pa u nkthyem* etj. Që disa shembuj në kontekst:

Buzuku: në do kush *me u përpitë* (II, 109). — ajo n këso jete me u dām (II, 59);

Budi: *me u lutunë* (DC, 39). — *me u lulëzuom* ... udhëtë (RR, 233);

Bogdani: *me u dhanë* ujë (I, 87). — *me u lodhunë* së dhimp-tuni (II, 61). — *me u lām*, e me çpërlam Putiretë (II, 68). — ka zakon *me u gëzuem* (I, 7). — *me mos u prekunë* (I, 101). — kroenatë *me mos u shterrë*, Deti *me mos u ritunë* (I, 2). — *për t'u ndërruem* njana ndë tjetëret (I, 19);

K. i Arbënit: *me u hjekunë* prej grykësijet (33). — *me u ngjeshunë* me brezi (102). — *me u forcuem* me mihyrë tanë (12). —

a asht për t'u bđjerë momti (11). — janë për t'u boganisunë (20). — asht për t'u bām (11). — për t'u mbajtunë (37). — pa u lëçitunë divanisht (22);

Kazazi: *me u bam* (7). — *me u djegun* (37). — *me u shëndoshun* u ndë fëdiget së korpit (20). — *me u idhënuem* (36).

Paskajorja e shkuar

Formohet me anë të foljeve ndihmëse *me klenë/kjenë a qenë* — në diatezën pësore-vetvetore, dhe *me pasë* — në diatezën veprore dhe me pjesoren e foljes që bart veprimin: *me klenë shpëtuom, me klenë ngarkuom, me klenë lātë* — për diatezën pësore-vetvetore, dhe: *me pas punuom, me pasë ardhunë, me pasë dalë* — për diatezën veprore. P.sh.:

Buzuku: *na me klenë shpëtuom* n kësosh së këqiah (27). — *me klenë ngarkuom* (33). — *me klenë lātë* (II, 73);

Budi: Priftënet... *me u qenë bām ashtu* (SC, 360—363);

Bardhi: *pa kjenë pritunë* (167);

Bogdani: e kështu vdiq (=vdiq) Mojsefi *pa mos kjanunë pām* (I, 95). — *pa mos kjanunë prekunë* (I, 130).

Mënyra përcjellore

Folja në mënyrën përcjellore tregon një veprim ose gjendje që shoqëron veprimin a gjendjen e foljes drejtuese, me të cilin shkojnë krahas.

Formimi i kësaj mënyre foljore, historikisht lidhet me faktin se pjesa e dytë e saj ka qenë „një emër prej pjesor i paparanyjëzuar... , kurse elementi i parë *tue/duke* në zanafillë ka qenë një parafjalë”.⁷

Mënyrën foljore të përcjellores autorët e vjetër të Veriut e kanë përdorur në dy kohë:

a) në të tashmen: *tue bām, tue prēm, tue lëvdue,*

b) në të shkuarën: *tue kjanë bām, tue pasunë pām, tue pasunë shkuem, tue kjanë shkuem* etj.

Foljet në mënyrën përcjellore kanë, po ashtu, diatezën veprore dhe atë pësore-vetvetore.

⁷ Sh. Demiraj, *vep cit.*, f. 196.

Koha e tashme

Koha e tashme e përcjellores në diatezën veprorë sajohet me anë të pjesëzës parafjalore *tue* dhe pjesores së foljes që bart veprimin: *tue prekunë, tue shërbyem, tue përzie, tue ruojtunë* etj. Budi e ka përdorur pjesëzën *tue* edhe me trajtën *tu*.

Buzuku: *tue prekunë* me dorë shumë kafshë (II, 67). — *tue ndigluom* Gjoni ndë burg vepëratë e Krishtit (87). — *tue dhanë* dritë d verbënet (II, 27). — porsi një erë n voese *tue fr̄ym* (II, 96);

Budi: *tue dëshmuom* e *tue thanë* (DC, 11). — *tue ruojtunë* gjithë herë (DC, 44). — Ditë e natë *tu kerkuom* (DC, 192). — Ndo ndë vallet *tu kënduom* (DC, 190);

Bardhi: *tue ikunë* n si possi *kur* n kismet (197). — *tue mos dītunë* (VIII). — *tue folë* fjalët e fëdiga rritenë (209);

Bogdani: *tue rām* mbë g-junjë përpara Virgjinesë (II, 15). — *tue përziem* pështymenë me dhe bani baltë (II, 77). — *tue lëvduē* Tenëzonë (I, 100). — *tue përziē* pajn' e Shpirtënet Kërshtenëve (II, 142). — *tue ndodhë* qetë ndë lavrë, e *tue kullotunë* gomarëtë ndaj ta u turnë Sabejtë (I, 116). — e qiti mbë dhe *tue shkelë* me Kambë (I, 86);

K. i Arbënit: *tue gjëmuem* lypën bukne (26). — *tue dalë* unë këso provincje ta shpie (15). — *tue përdām* d̄y udhave (8);

Kazazi: *tue shqyrëtuem* kujtimet, fjalët e të bamet (14).

Diateza pësore-vetvetore

Forma pësore-vetvetore e përcjellores ndërtohet nga forma veprorë duke marrë pjesëzën emërore *u* ndërmjet pjesëzës parafjalore *tue* dhe pjesores së foljes që tregon veprimin: *tue u gjetunë, tue u lām, tue u larguem, tue u n̄shëfunë, tue u çuē* etj. Ja disa shembuj në kontekst:

Buzuku: na *tue u gjetunë* të forcuem ndë e bāmet edhe *tue ndjekunë* me të bām (II, 141);

Bogdani: *tue u përthām* ato avulla të këqia (II, 39). — *tue u bām* Kisha (I, 119). — *tue u kallëzuē* udhen' e jetesë (II, 59). — *tue u mbarruē* gjithë ata (II, 76). — Sauli *tue u larguem* gjindjet së vetë hini vetemë ndatë shpellë (I, 101). — *tue u rëzuem* Bjeshkëshit (I, 5).

Përveç kësaj forme të përcjellores së tashme, në fjalorin e Bardhit dhe në veprën K. i Arbënit gjejmë të përdorur edhe trajtën e përcjellores së mungesës me pjesëzat parafjalore *tue mos* dhe me pjesoren e foljes që bart veprimin: *tue mos pasun, tue mos ditunë, tue mos pām* etj. P.sh.:

Bardhi: *tue mos ditunë* (VIII);

K. i Arbënit: *tue mos pasun* astrëtë me paguem haraçin (93).

Shënim. P. Bogdani në veprën e tij ka përdorur edhe formën e përcjellores të sajuar me anë të pjesëzës *kah* dhe kohës së pakryer të foljes që shpreh veprimin: *kahë shkonte*. P.sh.:

Vashëzat *kahë shkonte* ndë Valle (I, 99). — E kështu përpara tinaj gjithë bijnë mbë g-junj, *kahë shkonte* ashtu bënë gjithë Patriarketë, e Profetetë, qi kishte Krishti me veti (II, 139). Kjo formë foljore gjallëron edhe sot dendur në të folmet e dialektit të gegërishtes.

Përcjellorja e shkuar

Forma foljore e përcjellores së shkuar sajohet me anë të pjesëzës parafjalore *tue*, me foljen ndihmëse *kam* — për diatezën veprorë, dhe *jam* — për diatezën pësore-vetvetore dhe me pjesoren e foljes që bart veprimin: *tue pasunë folë*, *tue pasun përzanë*, *tue pasunë dhanë*, *tue pasunë harruem*, *tue klenë xveshunë*, *tue klenë pëlqyem*, *tue klenë dalë*, *tue klenë bam*, *tue klenë shkuem*, *tue klenë ardhunë*, *tue qenë ardhunë*, *tue qenë rrëzuom* etj. P.sh.:

Buzuku: *tue pasunë folë* të këqiatë e shekullit (II, 67). — *tue pasunë qitunë* jashtë dreqnë (II, 151). — ti *tue pasunë bām* këtë kafshë (II, 229). — ajo *tue klenë xveshunë* në maqeshit së mortisë (II, 59). — *tue klenë hīm* aty jesënë (II, 129). — *tue klenë pëlqyem* Tinëzot (II, 97);

Bardhi: *tue kjenë nxan* ndë letërë, e ndë studie (IX);

Bogdani: *tue pasun kjanë* unë përditë ndë Kishë (II, 100—100) *tue pasunë pām* të tjerë të pasunë qi po shtinë ma tepër, lëvdoj Plakëzenë (II, 89). — *tue pasunë marrë* bukenë ndorë (II, 94). — *tue kjanë bam* me ditunë (I, 175). — *tue kjanë mbetunë* Ama e Tinëzotë (II, 14). — *tue kjanë shkuem* për mue (II, 50). — Ndatë mot Faraoni i rī *tue pasunë haruem* të mirat të Josefīt (I, 85);

K. i Arbënit: *tue pas ram*... çohemi (46).

Shënim. P. Bogdani ka përdorur edhe formën e shkuar të përcjellores, të njohur si formë e mungesës, e ndërtuar me anë të dy pjesëzave: *tue mos*, si p.sh.: *tue mos pasunë pasë*, *tue mos pasunë pām*, *tue mos pasunë shkuem*, *tue mos pasunë rām* — për diatezën veprorë; dhe *tue mos kjanë mpsuem*, *tue mos kjanë dalë*, *tue mos kjanë thanë* etj. — për diatezën pësore-vetvetore. P.sh.:

Bogdani: *tue mos pasunë pasë* tjetër fëmij jashtë së Lumejet Virgjinë (II, 8). — *tue mos pasunë rām* Shī për tri vjet (I, 150).

— *tue mos kjanë mpsuem* me j bartunë (I, 98). — *tue mos më pasun pām kē besuem* (II, 50). — *tue mos i pasunë shkuem* fjala, përsëri ju lut (II, 82).

Përfundim

Nga sa mund të shihet nga ky vështrim yni lidhur me format e pashtjelluara të foljeve të shkrimtarët e vjetër veriorë, bienë në sy: pjesorja me prapashtesëm-*m*: *pīm*, *blēm*, *frȳm* etj.; pjesorja e foljeve të zgjedhimit të parë me *-uo* të Buzuku dhe të Budi: *harruom*, *ngatërruom*, *urdhënuom*, kurse me *-ue* të shkrimtarët e tjerë më të vonshëm: *harruem*, *ngatërruem*, *urdhënuem*; pjesore me dy variante të Buzuku, me *-të*: *patë*, *shputë*, *latë*, *përpitë* etj., dhe me *-m*: *pām*, *shpūm*, *lām*, *përpīm*; bien në sy dy forma të paskajores:

a) *me bām*, *me shkuom*, *me dalë*, dhe

b) *për të bām*, *për të shkuom*, *për të dalë*. Sa i përket përcjellores, përveç formave të përbashkëta, që i kanë përdorur të gjithë shkrimtarët e vjetër veriorë, vihet re që P. Bogdani ka përdorur pjesoren e mungesës të ndërtuar me anë të dy pjesëzave *tue mos*: *tue mos pasunë pasë*, *tue mos pasunë pām*, *tue mos pasunë shkuem*; *tue mos kjanë dalë*, *tue mos kjanë thanë*, dhe bie në sy edhe forma e përcjellores me pjesëzën *kah*: *kah shkonte*, *kah punonte*, e cila formë gjallëron edhe sot në të folmet e gegërishtes verilindore, prej nga ishte Bogdani.

Ragip Mulaku

LES FORMES IMPESONNELLES DES VERBES (PARTICIPE, INFINITIF ET GERONGIF) CHEZ LES ECRIVAINS ANCIENS DU NORD

R é s u m é

L'objet de cette étude sont les formes du participe, de l'infinitif et du gérondif des verbes chez les écrivains anciens du Nord. (Buzuku, Budi, Bardhi).

Pour ce qui concerne le participe dans le „Missel” de Buzuku et dans les oeuvres des autres écrivains anciens du Nord, les formes de constructions sont suffixales, telles qu'elles sont encore aujourd'hui. Les suffixes du participe sont: *-m*, *-un(ë)*, *-ë* et *-të*.

Le participe avec le suffixe *-m*: *bām*, *pām*, *blēm*, *pīm*, *frȳm*, etc.

Le participe avec le suffixe *-un(ë)*: *gjetunë, nveshunë, mbushunë, mbëledhunë, lagunë*.

Le participe avec le suffixe *-ë*: *dalë, sjellë, marrë, përcjellë, mbjellë, nxjerrë*.

Le participe avec le suffixe *-të*; utilisé par Buzuku: *patë, latë, shputë, klatë* pour: *parë, larë, shpënë, qarë*.

Quant aux formes de l'infinitif, chez les auteurs anciens, nous avons mis en relief l'utilisation des formes:

a) *me + participe du verbe*, comme par exemple; *me bām, me shkuom, me dalë, me pasunë, me përcjellë*, etc. et

b) *për të + participe*, ex.: *për të bām, për të mbetun, për të ngranë, për të prēm, për të ikunë*.

Dans ce cadre, il y a aussi les formes de l'infinitif avec une préposition ou deux prépositions que l'on appelle formes de l'infinitif de l'absence: *pa bām, pa kujtuom, pa dalë, me mos vrām, me mos dëshëruom, me mos bām, pa mos lanë, pa mos pām, pa mos pasunë*, etc.

Les écrivains anciens du Nord ont employé le gérongif à deux temps:

a) au présent: *tue bām, tue pām, tue lëvduë*.

b) au passé: *tue kjanë bām, tue pasunë pām, tue pasunë shkuem, tue kjanë dalë*. Pjetër Bogdani a aussi employé le gérondif formé avec la particule *kah*: *kah shkonte, kah ecte, kah punonte*, forme qui est encore utilisée très fréquemment dans les parlers du guègue du nord-est.

Nous avons aussi rencontré le gérondif de l'absence à deux temps:

a) *tue mos pasunë, tue mos ditunë, tue mos shkuom*

b) *tue mos pasunë pasë, tue mos pasunë rām, tue mos pasunë pām, tue mos pasunë shkuom*, etc.